

46. *Pentagon chief says US goal in North Korea is diplomacy, not war*. Retrieved from <https://www.irishtimes.com/news/world/asia-pacific/pentagon-chief-says-us-goal-in-north-korea-is-diplomacy-not-war-1.3271450>

47. Borger J. (2017, August 15) North Korea attack on Guam could “quickly escalate into war” — James Mattis. *The Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/world/2017/aug/14/north-korean-missiles-probably-engines-sourced-from-russia-or-ukraine-icbm>

48. *US and South Korea to stage huge military exercise despite North Korea crisis*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/world/2017/aug/11/north-korea-us-south-korea-huge-military-exercise>

49. *U.S will not strike North Korea without South Korea’s consent*. Retrieved from <http://tyzhden.ua/News/198366>

УДК 342.1+378 (477)

Калінічева Г.І.*,

кандидат історичних наук, доцент,
ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая»
м. Київ, Україна, kaligali@ukr.net

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Аналізуються проблеми самовизначення українського суспільства та складові збереження національної ідентичності у системі вищої освіти України у процесі її інтеграції до європейського освітнього простору. Вказується на глобалізаційні виклики, які постали перед Україною, та наголошується на необхідності своєчасних і адекватних відповідей усіх галузей суспільного життя, зокрема, освітньої системи як соціального інституту, що формує людський капітал. Акцентується увага на суперечливості ідентифікаційних процесів в Україні, що відбуваються на освітній системі. Вказується на визначальну роль держави у формуванні науково-обґрунтованої гуманітарної політики, спрямованої на формування національної ідентичності. Наголошується, що особливе місце в її реалізації має посідати університетська освіта, яка здійснює формування особистості фахівця. Автором аналізується феномен інтернаціоналізації вищої освіти та проблеми і виклики, які постають перед вищою освітою України на сучасному етапі: висока конкуренція освітніх систем, освітня еміграція, зміна ціннісних орієнтирів. Пропонуються конкретні заходи, спрямовані на оновлення змісту університетської освіти та збереження національної самобутності вищої освіти України у процесі її інтернаціоналізації.

Ключові слова: національна ідентичність, вища освіта, інтернаціоналізація, глобалізаційні виклики, українське суспільство.

Аннотация. Анализируются проблемы самоопределения украинского общества и составляющие сохранения национальной идентичности в системе высшего образования Украины в процессе ее интеграции в европейское образовательное пространство. Указывается на глобализационные вызовы, стоящие перед Украиной, и подчеркивается необходимость своевременных и адекватных ответов всех отраслей общественной жизни, в частности образовательной системы как социального института, который формирует человеческий капитал. Акцентируется внимание

* Kalinicheva H. I., Ph. D. in History, Associate professor, Academician Yuriy Bugay International Scientific and Technical University. Kyiv, Ukraine. kaligali@ukr.net.

THE PROBLEMS OF PROTECTION OF NATIONAL IDENTITY OF UKRAINIAN HIGHER EDUCATION IN THE CONTEXT OF ITS INTERNATIONALIZATION

на противоречивости идентификационных процессов в Украине, которые отражаются на образовательной системе. Указывается на определяющую роль государства в формировании научно-обоснованной гуманитарной политики, направленной на формирование национальной идентичности. Отмечается, что особое место в ее реализации должно занимать университетское образование, которое осуществляет формирование личности специалиста. Автором анализируется феномен интернационализации высшего образования, а также проблемы и вызовы, возникающие перед высшим образованием Украины на современном этапе: высокая конкуренция образовательных систем, образовательная эмиграция, изменение ценностных ориентиров. Предлагаются конкретные меры, направленные на обновление содержания университетского образования и сохранения национальной самобытности высшего образования Украины в процессе ее интернационализации.

Ключевые слова: национальная идентичность, высшее образование, интернационализация, глобализационные вызовы, украинское общество.

Abstract. The problems of self-determination of Ukrainian society and the components of the retention of national identity in the system of higher education of Ukraine in the process of its integration into the European educational space are analyzed. It points to the globalization challenges faced by Ukraine, and emphasizes the need for timely and adequate responses from all sectors of society, in particular the educational system as a social institution that forms human capital. The emphasis is on the contradictory nature of the identification processes in Ukraine that are reflected in the educational system. The article indicates the key role of the state in shaping a scientifically grounded humanitarian policy aimed at forming a national identity. It is noted that university education, which forms the personality of a specialist, should have a special place in its implementation. The author analyzes the phenomenon of internationalization of higher education and the problems and challenges that higher education faces in Ukraine at the modern stage: high competition of educational systems, educational emigration, change of value orientations. Specific measures are proposed to update the content of university education and preserve the national identity of higher education in Ukraine in the process of its internationalization.

Key words: national identity, higher education, internationalization, globalization challenges, Ukrainian society.

Постановка проблеми. Вплив глобалізаційних викликів на всі сторони життя українського суспільства ставить його перед цивілізаційним вибором: або трансформуватися та інтегруватися до європейського культурно-цивілізаційного простору, або зазнати катастрофічної деструкції. Цивілізаційний вибір України детермінує перегляд питання своєї національної ідентичності та відмову вважати себе частиною російського імперського світу та євразійської цивілізації. В умовах анексії Росією АР Крим та окупації третини Донбасу актуалізується проблема формування та утвердження української ідентичності, зміцнення внутрішньонаціональних, громадянських зв'язків, патріотичного єднання нації, народу. Процес інтернаціоналізації вищої освіти, як складова її системної модернізації, ставить на порядок денний проблеми збереження національної ідентичності вітчизняної освітньої системи, а отже, обумовлює важливу соціальну функцію вищої освіти — навчання і виховання молодого покоління на засадах патріотизму та єдності навколо спільних національних цінностей. Адже освіта, як соціальний інститут в цілому, і вища освіта зокрема, здійснює формування людського капіталу й є важливим фактором розбудови української ідентичності та складовою національної безпеки.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблеми національної ідентичності та етногенезу в українській соціогуманітаристиці досліджувалися фахівцями різних галузей: історії, політології, філософії, соціології. Значна увага в роботах українських учених приділяється з'ясуванню сутності феномену іден-

тичності, його тлумаченню з позицій різних суспільних наук і наукових парадигм, аналізу зв'язку між ідентифікаційними процесами із процесами соціальної трансформації, інтеграції суспільства, інституційними та соціокультурними змінами тощо. З-поміж вітчизняних науковців, які наголошують на об'єктивних чинниках виникнення та розвитку національної ідентичності можна виокремити роботи О. Антоноюка, І. Варзара, Т. Возняка, О. Гараня, С. Грабовського, Я. Грицака, Г. Касьянова, А. Колодій, І. Кресіної, С. Кульчицького, І. Кураса, Ю. Левенця, О. Майбороди, М. Михальченка, Л. Нагорної, В. Наулка, М. Обушного, М. Ожевана, І. Онищенко, М. Поповича, І. Рафальського, М. Розумного, С. Римаренка, А. Ручки, М. Рябчука, В. Смолія, М. Степика, П. Толочка, Н. Хамітова, Ю. Шаповала, Л. Шкляра, В. Шинкарука, М. Шульги та ін.

Проблеми розвитку та інтернаціоналізації вищої освіти України знайшли своє висвітлення в роботах В. Андрущенка, А. Бойко, С. Вербицької, Л. Горбунової, Л. Губерського, М. Дебич, С. Калашнікової, О. Козієвської, М. Козловця, К. Корсака, В. Кременя, М. Кудрі, С. Курбатова, В. Огнев'юка, А. Сбруєвої, І. Степаненко, Ж. Таланової, В. Ткаченка, Т. Фінікова, А. Чирви, Ж. Чернякової та ін. Проте, проблема національної ідентичності вищої освіти в контексті процесу інтернаціоналізації є відносно новою для вітчизняних дослідників.

Мета статті. З огляду на комплексний характер дослідження, метою статті є аналіз проблем формування національної ідентичності в українському суспільстві та у національній системі вищої освіти і визначення напрямів збереження національної ідентичності вищої освіти України в контексті її інтернаціоналізації.

Основні результати дослідження. Сьогодні Україна опинилася у вирі геополітичного протистояння та боротьби двох тенденцій — модернізації та архаїзації, «не маючи належної резистентності до зовнішніх чинників та міцної внутрішньої організації, яка б забезпечила належну відповідь на цей історичний виклик» [1, с. 18, 19]. Реалізація євроінтеграційної стратегії України не може бути дуже швидким і безболісним процесом для усіх сфер суспільного життя. Відповідно, йдеться про адекватну відповідь на виклики інтеграції, інтернаціоналізації та демократизації, що мають об'єктивний та універсальний характер, але при цьому вимагають творчого підходу щодо винайдення власного *modus vivendi*.

Нині Україна проходить вирішальний момент національного самовизначення, пов'язаний із: а) формуванням колективної суб'єктності та пов'язаної з нею ідентичності; б) оформленням власної моделі самоорганізації та пов'язаних із нею форм господарювання, владарювання та культурного самовираження [1, с. 11]. Поняття «національна ідентичність» у сучасному науковому дискурсі має два аспекти: 1) йдеться про етнічну націю; 2) йдеться про націю громадянську (політичну) [2, с. 30]. Під національною ідентичністю науковці розуміють широкий комплекс індивідуалізованих і неіндивідуалізованих міжособистісних зв'язків та історичних уявлень, який становить основу самоідентифікації окремих осіб та груп людей з певною нацією як самобутною спільнотою, що має свою історію, територію, мову, історичну пам'ять, культуру, міфи, традиції, об'єкти поклоніння, національну ідею [3]. Показово, що за даними соціологічних опитувань Центру Разумкова, 56% респондентів вважають найприйнятні-

шим для себе громадянське визначення української нації як спільноти всіх громадян України, незалежно від їх етнічної належності [4, с. 13], що свідчить про те, що ціннісним складником самоідентифікації українців стають універсалістські європейські цінності. Водночас, дослідники акцентують увагу на суперечливості ідентифікаційних процесів в Україні [5, с. 257].

Ми розглядаємо національну ідентичність як факт усвідомленої приналежності до спільноти і поділяємо думку Т. Воропаєвої, що «...українська національна ідентичність пов'язана з почуттями приналежності та співпричетності до України, до її національних інтересів та базових цінностей українського народу, які ніколи не суперечили європейським цінностям» [6, с. 13-14].

Україна сьогодні підійшла до такого етапу своєї історії, коли розв'язання проблем політичного та соціально-економічного розвитку нерозривно пов'язане з питаннями про ціннісні, моральні, психологічні принципи усіх видів суспільного буття. Нині практично всі національні системи вищої освіти поставлені перед вибором: чи намагатися зберегти власні традиції, надбання, стандарти і цінності, ризикуючи залишитися на узбіччі суспільного розвитку, чи поступитися наступу більш динамічних, інноваційних і конкурентоспроможних освітніх моделей, втративши значну частину власної ідентичності.

В українському суспільстві триває складний процес зміни цінностей у всіх сферах. За даними Інституту соціології НАН України, протягом десятиліть 40% респондентів відповідали, що їм не вистачає норм і цінностей, які об'єднували б державу і суспільство [7, с. 279]. Водночас, близько третини (32%) населення сприймає систему нових цінностей, що склалася в Україні за роки незалежності; значна частка (44%) опитаних не сприймає цю систему цінностей і близько чверті (24%) не визначилися. Найбільше тих, хто сприймають систему цінностей, що склалася в Україні за роки незалежності, в західних областях із поступовим зменшенням по лінії Центр і Схід — Південь — Донбас. Узагальненим показником культурно-цивілізаційної належності особистості є її культурна самоідентифікація. Як у країні в цілому (84%), так і в окремих її регіонах (Захід — 96%, Центр — 91%, Схід — 82%, Південь — 74%, переважна більшість населення ідентифікує себе з українською культурою. Неоднозначністю культурної ідентифікації відрізняється від інших регіонів Донбас: 49% зараховують себе до української, 29% до російської, 5% до іншої культури, а 16% не визначилися. При цьому ідентифікація з українською культурою зростає з пониженням віку респондентів і, навпаки, з російською культурою ідентифікують себе більше респондентів старшого віку [8]. В нинішніх умовах зовнішньої військової загрози відбулися стрімкі світоглядні зміни та кардинальні зрушення в системі ціннісних орієнтацій. Домінуючою потребою у структурі ціннісних орієнтацій є безпека, збереження держави, її єдність і стійкість, що підтверджують соціологічні дослідження [9].

У нинішньому українському суспільстві має місце явище аномії — стану суспільства, коли відбувається розпад системи суспільних цінностей, відсутні чіткі правила і норми поведінки, коли нова ієрархія цінностей ще не склалася. Цей стан породжує моральну нестійкість особистості, дезорганізовує суспільні структури, порушує суспільну рівновагу [5, с. 119]. Згідно результатів досліджень Інституту соціології НАН України, індекс аномійної деморалізованості українського суспільства протягом двадцяти років залишається майже незмін-

ним і тримається на рівні 13 балів за 18-бальною шкалою [7, с. 553], а останнім часом, в умовах війни, яка за визначенням є аномійним явищем, зростає ще більше.

За цих умов посилюється роль науково-обґрунтованої державної гуманітарної політики, спрямованої на формування національної ідентичності. Політика ідентичності трактується вченими як система цілей і заходів, здійснюваних суб'єктом реалізації політики задля створення таких умов, за яких особа ідентифікувала б себе з національною державою та/або з відповідним наддержавним утворенням [10]. Особливе місце у її реалізації посідає освітня система, зокрема, система вищої освіти, орієнтована на формування особистості фахівця. Адже саме вища освіта безпосередньо впливає на формування світоглядів, інтересів, цілей, бажань, розуміння й підтримку або заперечення тих чи інших соціально-політичних явищ і процесів. Суспільство підтримує своє існування завдяки освіті, за допомогою якої його громадяни соціалізуються через засвоєння визначених освітньою системою форм публічного знання, включаючи цінності та норми. Саме через систему освіти поширюються цінності та світоглядні орієнтири, які стають основою європейської ідентичності [11, с. 470].

Якщо передачу досвіду від покоління до покоління та зміну еліт можна охарактеризувати як горизонтальний канал пошуку ідентичності, то проблему збереження національної ідентичності освіти в контексті інтернаціоналізації доцільно розглядати як вертикальний вектор, від загального до індивідуального.

Процес інтернаціоналізації освітньої галузі України як складова системної модернізації, ставить на порядок денний необхідність змістовного оновлення національної системи вищої освіти відповідно до вимог часу. І хоча зміни в освітніх сферах не передбачають нівелювання національних особливостей і пріоритетів та мають розглядатися не як загроза, а як додаткові можливості, проте в умовах уніфікації та глобалізації актуалізується проблема іншої, не менш важливої суспільної тенденції — збереження та ствердження національної ідентичності, орієнтації на національні пріоритети, цінності та культурні традиції.

Інтернаціоналізація освіти є культурним феноменом, що дозволяє виявити глибинні напрями розвитку сучасної освіти в світі з урахуванням культури і традицій, і тому стає важливою складовою освітньої політики країн. Складовими інтернаціоналізації освіти є розширення доступності вищої освіти, універсальність знань, поява міжнародних стандартів якості, посилення інноваційного характеру вищої освіти, розширення і зміцнення міжнародного співробітництва. На переконання Дж. Найта й М. Ван дер Венде, «інтернаціоналізація — це перш за все інновація у сфері освіти, спосіб підвищення якості освітньої послуги» [12, р. 41]. Одним із елементів інтернаціоналізації вищої освіти можна вважати реалізацію концепції ключових проблем як змістовної основи освіти, орієнтованої на майбутнє, яку сформулював сучасний німецький вчений Вольфганг Клафкі. За його баченням, важливого значення у цьому процесі набувають проблеми всього суспільства, які мають наднаціональний характер, всесвітнє значення і стосуються кожної людини [13, S. 56–57].

Зміни в сфері вищої освіти не тільки надають відповіді на виклики глобальної конкуренції, а й передбачають важливі інструменти міжнародної співпраці. Водночас, ми поділяємо думку науковців щодо оцінки спільних для більшості

країн стратегічних проблем у процесі інтернаціоналізації вищої освіти, а саме в: 1) існуванні конкуренції між регіонами світу, а також з боку нових постачальників освітніх послуг щодо залучення студентів, дослідників і фахівців; 2) необхідності досягнення та підтримання такого рівня конкурентоспроможності, який забезпечив би залучення студентів і дослідників з інших регіонів світу для подолання нестачі науковців у регіоні або країні, а також для вирішення проблеми старіння професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів; 3) активізації процесу інтернаціоналізації при збереженні культурного різноманіття як специфічної регіональної характеристики; 4) посиленні загальної привабливості регіону або країни для стимулювання мобільності студентів і викладачів з інших країн світу [14, с. 68-69].

Серед найбільших проблем інтернаціоналізації вищої освіти — обмеження доступу до інтернаціональної освіти студентів із недостатніми фінансовими можливостями, загальна комерціалізація освіти та зміна системи цінностей, на які буде орієнтуватися людство і які має враховувати освітньо-виховна система будь-якої країни.

Очевидно, що глобалізація — це не тільки тенденція до єдності світу, а й до загострення (в цивілізованих рамках) конкуренції декількох цивілізаційних проєктів, що пропонуються державами — світовими лідерами, кожен з яких претендує на роль глобальної матриці. По суті, глобалізація виступає зовнішнім проявом і незамаскованою формою прикриття інтересів найбільш розвинених країн. «В результаті сучасний світ є світом боротьби цивілізаційних проєктів наддержав і тих держав, яких вони втягують у свою орбіту. Це формує новий сценарій світоустрою, в якому одні країни чітко визначають своє право бути суб'єктами і режисерами геополітики, тоді як іншим відводиться беззаперечна роль об'єктів, що використовуються для впливу на суб'єктів-конкурентів», — резюмують вітчизняні вчені [5, с. 136]. Тому створення загальноєвропейського освітнього простору, окрім підвищення якості освіти до світового рівня, посилення його конкурентоздатності з американською та азійською освітніми системами, має на меті реалізацію й інших завдань: реконфігурацію національних ідентичностей країн-членів ЄС і формування наднаціональної європейської ідентичності.

Для України, яка обрала євроінтеграційну стратегію, в умовах глобалізації не зменшується, а навпаки, актуалізується необхідність вироблення адекватної реакції на можливості та виклики, які пов'язані з інтеграційними процесами. Зокрема, зворотною стороною інтернаціоналізації освіти в Україні, є активна «освітня еміграція», що переконливо доводить невідповідність сучасної університетської підготовки суспільним очікуванням. При цьому українська молодь обирає не потужні й визнані світові університети, а вищі навчальні заклади країн Східної Європи, в яких освіта розвивається паралельно із прогресивним демократичним розвитком самих країн [14, с. 82]. Водночас, іноземців, що навчаються в українських вищих навчальних закладах, значно менше, ніж кількість наших співвітчизників, які здобувають освіту в зарубіжних університетах.

Причини такого явища мають соціально-економічний, політичний, правовий, психологічний, освітній виміри. Послуговуючись методологією Й. Шумпетера для аналізу економічних процесів в Україні, можна констатувати, що «творча руйнація» в Україні була значною мірою реалізованою [15; 16]. Нестабільність

соціальної структури через низький відсоток середнього класу є одним із чинників цивілізаційної невизначеності. Політична, ідеологічна і загалом життєва розгубленість, породжена невпевненістю щодо своєї долі, спонукають українців шукати кращої долі в інших країнах [17, с. 29]. На думку науковців, у коротко-строковій перспективі очікується зростання інтенсивності трудової міграції за кордон, збільшення частки кваліфікованих фахівців і молоді серед мігрантів та посилення тенденції переходу тимчасової трудової міграції в постійну форму. [5, с. 109].

Важливою складовою оздоровлення українського суспільства та розвитку освітньої галузі у процесі інтернаціоналізації має стати активне впровадження сучасних міжнародних стандартів освіти й науки. Формування особистісних і професійних якостей студентської молоді в Україні мають спиратися на усвідомлення світових тенденцій викладання матеріалу і практичного втілення здобутих знань, умінь і навичок. Це, у свою чергу, детермінує перехід української освіти і науки на новий управлінський рівень, підвищення якості надання освітніх послуг, її фактичну, а не декларативну інтеграцію та інтернаціоналізацію поряд зі збереженням національної ідентичності. Адже втрата специфіки, особливостей національної освіти для України матиме надто не прогнозовані, а то й негативні наслідки, що є об'єктивною реальністю, а не гіперболізацією ситуації.

Складовою інноваційного розвитку університетської освіти у процесі інтернаціоналізації має стати активна взаємодія освіти, бізнесу і держави (модель «потрійної спіралі» Г. Іцковіца). Внаслідок зростання ролі знання й інформації, центральна роль у триплексі «університет — влада — бізнес» має належати оновленим університетам, які стають провідними центрами спрямування та реалізації державної інноваційної політики [18]. Особливостями функціонування моделі «потрійної спіралі» («академічного капіталізму») є засвоєння студентами (особливо магістрами) базових компетентностей інноваційної діяльності через їх включення у відповідні практики [19; 20]. В Україні, на жаль, поки що бракує не лише доброї волі держави, а й законодавчих заохочень для дрібного й середнього бізнесу.

У цьому зв'язку, завданням системи вищої освіти України в процесі інтернаціоналізації освітньої системи є подолання низки суперечностей між традиційними підходами до навчання у вищій школі і новими соціально-економічними вимогами суспільства; між обмеженими в часі термінами навчання і зростаючим обсягом наукової інформації [21]. На часі — не тільки підготовка висококваліфікованих фахівців, конкурентоспроможних на ринку праці, здатних адекватно реагувати на виклики часу, але й виховання патріотів своєї країни з високою громадянською позицією та соціальною відповідальністю, орієнтованих на збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства.

В умовах постійної диференціації наукового знання постала необхідність у розширенні змісту освіти, застосуванні особистісно-орієнтованої моделі освіти, посиленні уваги до фундаменталізації, систематизації, гуманітаризації освітнього процесу. У центрі уваги університетської освіти має бути студентоцентризм та компетентнісний підхід з метою всебічного розвитку особистості студента та формування у нього фахових компетентностей і національної самосвідомості.

Одним із проблемних питань збереження національної ідентичності національної вищої освіти є визначення критеріїв професійної компетентності, які фактично заперечують традиційну для української освіти культуроцентричність, породжуючи сумніви щодо цінності фундаментальної підготовки в системі вищої освіти, практично не розглядаючи виховання як функцію вищої школи. Нині серед освітян досить чітко вираженою є позиція щодо необхідності збереження культуроцентричності вищої освіти в країні [22, с. 325–360; 23, с. 279–289]. Поряд з цим, дедалі частіше в освітньому середовищі лунають ідеї про національну самодостатність вітчизняної освітньої галузі. Зауважимо, що ілюзія повної самодостатності, можливо, якийсь період може слугувати ресурсом для виживання університетської освіти України. Однак в умовах інтеграції вищої освіти до європейського освітньо-наукового простору він швидко вичерпується. Самоізоляція від процесів, які розвиваються в Європі і світі, є гальмівним чинником у розвитку будь-якого вищого навчального закладу.

Вищевказані чинники детермінують необхідність вироблення державної політики забезпечення якості вищої освіти та збереження національної ідентичності, яка має впроваджуватися у систему вищої освіти України та в процес виховання студентської молоді. Переконані, що якість освіти вимірюється не обсягом інформації (знань), які отримала людина, а забезпечується змістом етичних і педагогічних принципів, цілісним освітньо-виховним процесом, під час якого формується гармонійна особистість громадянина-патріота. У молодіжному середовищі, у т.ч. й серед студентства, національна ідентичність виявляється у наявності чи відсутності соціального оптимізму, оцінці власних життєвих перспектив, у настроях найближчого оточення, бажанні самореалізуватися у своїй країні тощо [24].

Концептуальні засади формування національної ідентичності в освітній системі України знайшли своє відображення в законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), указі Президента «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки» (2015), низці інших нормативно-правових документів МОН України тощо.

Нині перед Україною, на думку М. Хроха, стоять ті ж самі завдання, що і сто років тому. Йдеться про спільну історичну пам'ять, щільність та інтенсивність мовних і культурних зв'язків та про загальну рівність людей, організованих у громадянське суспільство [25, с. 124]. Сьогодні сучасне українське суспільство в цілому та вітчизняна освіта як соціальний інститут, що відіграє важливу роль у формуванні національної самосвідомості зокрема, має одночасно розв'язати дві проблеми: зберегти спільне історичне минуле та об'єднатися навколо розбудови спільного майбутнього.

Аналізуючи державну політику пам'яті за останні 25 років, дослідники вказують, що вона коливалася залежно від фактора персоніфікації та безпосередньо залежала від того, хто перебував при владі, насамперед на президентській посаді. На думку науковців, «безсистемність політики пам'яті загострювала почуття невизначеності, відсутності цілісного уявлення у суспільстві про минуле, створювала можливість періодично змінювати «карту пам'яті», відповідно до якої суспільству пропонувалося оцінювати свою історію» [26]. Вирішення цієї проблеми полягає у приведенні політики пам'яті у відповідність до стратегії гума-

нізації соціокультурної сфери України, зокрема — у деміфілогізацію комуністичного періоду.

У процесі формування національної ідентичності важливу роль відіграє національний компонент у змісті професійної підготовки фахівця, який має бути представлений змістом навчального матеріалу, та виступати потужним чинником національної ідентифікації студентів, оскільки має бути спрямований, насамперед, на підвищення рівня когнітивної складової національної ідентичності.

За цих умов зростає значущість особистості викладача як транслятора та основного джерела національних цінностей. У процесі збереження національної ідентичності освітньої системи кадрова політика набуває особливого значення з метою недопущення поширення антиукраїнської пропаганди та міфологем «руського мира» в школах й університетах. Кадровий ресурс має формуватися на засадах патріотизму, відданості своїй справі й послідовної громадянської позиції.

Життя в сучасному українському плюралістично-безідейному суспільстві, в якому національна ідея — лише предмет наукового дискурсу, а не наріжний камінь державотворення, актуалізує як ніколи домінування в освітньо-виховному процесі національного аспекту. Серед вихідних принципів збереження національної ідентичності вищої освіти України має бути принцип національної спрямованості, національного самовизначення освітнього процесу, що підкреслює органічний зв'язок освіти з національною історією, традиціями, її роль у збереженні та збагаченні культури українського народу, формуванні національної ідентичності.

Для цього потрібно подолати недостатню поінформованість українського суспільства (особливо на Півдні і Сході держави) щодо питань власної історії, походження, мовних витоків, якими породжується однобічно-компліментарне бачення ролі Росії в історії України, ототожнення помітною часткою громадян України з російським культурним полем, популярність серед них базових історичних і політичних міфів радянської доби, риторики православного месіанізму (Україна як «держава, що не відбулася», «братерство українців і росіян», «один народ», «єдиний православний простір», «природні економічні взаємини» тощо) [27]. Ключове місце в утвердженні національної ідентичності має посісти освітня система України, особливо на Півдні та Сході України, де ще домінує російська мова, а почасти і неорадянський (москвофільський) національний наратив. Саме на вищу освіту й науку України покладаються завдання передачі певних смислів, настанов, патернів і мислеобразів у процесі формування національної самосвідомості.

Чільне місце в навчально-виховному процесі потрібно відводити національному вихованню студентської молоді, головною метою якого має бути формування національної свідомості, активної громадянської позиції, моральних якостей і духовних запитів. Громадянське та патріотичне виховання студентів, як складові національного виховання, мають слугувати реалізації засадничих принципів вищої освіти, спрямованих на підготовку конкурентоспроможного на національному та міжнародних ринках праці фахівця з ґрунтовними професійними знаннево-практичними досягненнями, високим рівнем національної свідомості та духовної культури, громадянськості та патріотизму. Хочеться вірити, що випускники українських університетів будуть не тільки патріотами Україн-

ської держави, але й активними провідниками української національної ідеї у світі.

Нагальною вимогою збереження національної ідентичності освітньої галузі є гуманітаризація та гуманізація вищої освіти, зміст якої має орієнтуватися на підготовку гармонійно розвинутої особистості фахівця з гуманістичним світоглядом і культурою, моральними та естетичними цінностями, любов'ю до власної Батьківщини та поваги до народів і культур світу, забезпечення гідності й самореалізації людини. Цьому, серед іншого, має слугувати створення сприятливого освітнього середовища для розвитку й збереження національної ідентичності студентів вищих навчальних закладів, реалізація особистісного підходу до організації освітнього процесу, довірлива, відкрита, спільна діяльність студентів і викладачів на партнерських засадах, активна взаємодія з різними громадськими об'єднаннями, соціальними організаціями, що забезпечують додаткові можливості для навчання, наявність умов для вільної комунікації.

Під гідною самореалізацією особистості студента ми розуміємо розкриття його життєвого потенціалу в усіх вимірах, що робить його креативною, а тому корисною для сучасного інноваційного суспільства людиною. На державному рівні гасло «гідна самореалізація людини — сильна країна» має стати фундаментальною умовою гарантування національної безпеки та самого існування України як незалежної держави. У свою чергу, це потребує реформування організації науково-освітньої й наукової діяльності з опертям на наступні принципи: 1) збалансований розвиток і взаємодія природничо-технічного та соціогуманітарного знання — для недопущення соціогуманітаристики на інструмент ідеологічних маніпуляцій і протистояння; 2) реальне поєднання теорії та практики, яке має позначитися гнучким стимулюванням діяльності креативних освітян і науковців за ясними та прозорими критеріями — як за оригінальність ідей та підходів, так і за їх відповідність резонансним проблемам людини та соціуму; 3) особистісно-орієнтована та інноваційна парадигма освіти й науки, яка базується не на запам'ятовуванні вже існуючих теорій та підходів, а на здатності використовувати їх і створювати нові [5, с.145].

Гуманітаризація освітньої галузі має спиратися на рішучі зміни у гуманітарній сфері на державному рівні. Такі зміни розпочалися у 2017 р. у культурній та інформаційній політиці, в освіті, в ставленні до історії. Саме україноцентрична гуманітарна державна політика на всіх рівнях робить Україну пізнаваною у світі. Україноцентризм як державна політика надає Україні власне обличчя та формує національну ідентичність у її молодих громадян.

Серед засад збереження національної ідентичності вищої освіти України в контексті інтернаціоналізації особливого значення набуває неухильне дотримання законів України «Про вищу освіту» (2014) та «Про освіту» (2017) в частині використання української мови в освітньому процесі як державної. Мова тісно переплітається з національною культурою та національною ідентичністю, адже історія будь-якої мови збігається з історією конкретного народу та його культури, а будь-яка мова є національною ознакою та маркером ідентичності. Ми поділяємо думку науковців, що у наш час проблема української мови як єдиної державної мови та мови засобів масової інформації є настільки гострою, що постає на рівні питання національної безпеки держави [6, с. 14]. Так, за даними опитування, проведеного Центром Разумкова у 2016 р., 44% респондентів

розмовляють вдома українською мовою, 5% — переважно українською, 13% опитаних — російською мовою, 11% — переважно російською, а 25% громадян спілкуються вдома іноді українською, іноді — російською [4, с. 8.]. виправленню такої ситуації має слугувати подолання імперської традиції вважати українську мову й культуру символом примітивізму, відсталості та недорозвиненості.

Нагальним завданням у контексті збереження національної ідентичності вищої освіти постає формування потреби в студентів спілкуватися державною мовою та користуватися україномовними підручниками, навчальними посібниками, методичними матеріалами. Цьому має слугувати зміна методики викладання української мови — від системно-описової до комунікативно-діяльнісної, акцентування уваги не стільки на запам'ятовуванні студентами системи правил, скільки розумінні ними закономірностей їх функціонування, універсальності й вживаності української мови в різних життєвих ситуаціях та формування комунікативних умінь і навичок. Культурна консолідація та підтримка, зміцнення й поширення української мови як єдиної державної є умовою її виживання та державного мовного самоствердження, ключовим чинником єднання населення в межах унітарної країни.

Важливою складовою збереження національної ідентичності вищої освіти України є посилення уваги до суспільствознавчої підготовки студентів вищих навчальних закладів. З огляду на це, особливої уваги та підтримки потребують історичні, правові, громадянознавчі дисципліни, що забезпечують формування певних компетентостей для виконання важливих стратегічних функцій, реалізація яких значною мірою визначає їхнє пізнавальне, ціннісне, духовне, просвітницьке, виховне та загальнокультурне значення.

Збільшення кількості курсів та академічних годин на викладання суспільствознавчих дисциплін сприяє формуванню загальнокультурної, громадянської, правової компетентностей студентів, патріотизму та формуванню громадянської позиції. Саме суспільствознавчі дисципліни формують громадянську відповідальність як найбільш виразний прояв соціальної відповідальності, який виховується разом з такими якостями особистості, як розвинені й чіткі світоглядні позиції, патріотизм, глибокі знання щодо устрою суспільства, його історії, політичної, економічної, соціальної, соціокультурної структури, а також високою політичною культурою.

Переконані, що без формування у молоді національної ідентичності та патріотизму всі кошти на її освіту можуть виявитися прямими втратами держави, батьків, суспільства.

Висновки.

1. Стратегічним пріоритетом державної освітньої політики має бути україноцентризм та людиноцентризм (студентоцентризм). Завдання національної освітньої системи полягає у формуванні молодого потенціалу нації, яка постійно навчається, засвоюючи європейські демократичні цінності і зберігаючи при цьому національну самобутність. У процесі інтернаціоналізації ця стратегія має докорінно змінити передусім ціннісний і мотиваційний потенціал освіти, зробити її особистісно значущою для кожної людини й суспільства.

2. Збереження національної ідентичності вищої освіти у процесі її інтернаціоналізації є запорукою збереження кращих традицій і досвіду національної вищої освіти, а також важливим чинником формування духовно-інтелектуального

потенціалу нації, соціокультурного простору України та ціннісної системи. Національно спрямоване навчання та виховання у системі вищої освіти мають слугувати консолідації українського суспільства, захисту національного освітнього та культурного простору від негативних глобалізаційних впливів, виробленню адекватних відповідей на виклики часу.

3. Збереження національної ідентичності вищої освіти є найпотужнішим механізмом зворотнього зв'язку, завдяки якому набутий інтелектуальний капітал повертається випускниками вузів суспільству та сприяє соціально-економічному поступу України.

4. Розбудова високотехнологічної економіки та соціально-правової української держави, національно орієнтована вища освіта та створення в країні умов для реалізації творчого потенціалу студентської молоді мають забезпечити гідне місце нашої країни в числі європейських держав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Розумний М. М. Виклики національного самовизначення: монографія / М. М. Розумний. — Київ : НІСД, 2016. — 196 с.
2. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність / Е. Д. Сміт. — Київ : Основи, 1994. — 224 с.
3. Нагорна Л. П. Ідентичність національна / Л. П. Нагорна // Енциклопедія історії України / НАН України, Ін-т історії України. — Київ : Наук. думка, 2005. — Т. 3: Е-Й. — 672 с. — Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Identychnist_nacionalna. — Назва з екрана.
4. Ідентичність громадян України в нових умовах: стан, тенденції, регіональні особливості : інформ.-аналіт. матеріали до фахової дискусії «Формування спільної ідентичності громадян України: перспективи та виклики», 7 черв. 2016 р. — Київ : Центр Разумкова, 2016. — 97 с.
5. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії : нац. доп. / ред. кол.: С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Ю. Ж. Шайгородський [та ін.] ; Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України. — Київ : НАН України, 2016. — 284 с.
6. Воропаєва Т. Українська мова як базова основа української ідентичності / Т. Воропаєва // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Українознавство / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — Київ, 2007. — Вип. 11. — С. 13–17.
7. Українське суспільство 1992–2012: стан та динаміка змін : соціол. моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. — Київ : Ін-т соціології НАН України, 2012. — 660 с.
8. Чепурко Г. Культурна ментальність цивілізаційного вибору / Г. Чепурко // Українське суспільство: моніторинг соц. змін. — Київ : Ін-т соціології НАН України, 2015. — Вип. 2. — С. 31–39.
9. Украинцы все меньше боятся безработицы и безденежья, и все больше — распада страны [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. — 2014. — 11 жовт. — Режим доступу: http://zn.ua/UKRAINE/ukraincy-vse-menshe-boyatsya-bezraboticy-i-bezdenezhya-i-vse-bolshe-raspada-strany-155595_.html
10. Пелагеша Н. Україна у смислових війнах постмодерну: трансформація української національної ідентичності в умовах глобалізації / Н. Пелагеша — Київ : НІСД, 2008. — 288 с.

11. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: монографія / М. А. Козловець. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2009. — 558 с.
12. Söderqvist M. Internationalization and its Management at Higher Education Institutions. Applying Conceptual, Content and Discourse Analysis: e-version / Söderqvist M. — Helsinki, 2007. — 271 p.
13. Klafki W. Neue Studien zur Bildungstheorie und Didaktik. Zeitgemäße Allgemeinbildung und kritisch-konstruktive Didaktik / Klafki Wolfgang. — 4 Auflage. — Weinheim: Beltz, 1996. — 327 S.
14. Інтернаціоналізація вищого образования (тенденции, стратегии, сценарии будущего): монографія / М. Л. Арганович, В. А. Галичин, Н. Е. Боревская, Н. В. Гороховатская [и др.]; Нац. фонд подготовки кадров. — М.: Логос, 2010. — 280 с.
15. Yegorov I. Schumpeterian Creative Destruction: the Case of Ukraine / I. Yegorov // Rediscovering Schumpeter // Carayannis E., Ziemnowicz Ch. [eds.]. — Palgrave-Macmillan, 2007. — P. 409–431.
16. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку: дослідж. прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та екон. циклу / Йозеф Шумпетер; пер. [з англ.] В. Старка. — Київ: Києво-Могилянська акад., 2011. — 242 с.
17. Зовнішня трудова міграція населення України. — Київ: Укр. центр соц. реформ, Держ. ком. стат. України, 2009. — 120 с.
18. Etzkowitz H. The Triple Helix: University-Industry-Government Innovation In Action / H. Etzkowitz. — London: Routledge, 2008. — 177 p.
19. Калінічева Г. І. Інноваційні університети як чинник модернізації і конкурентоспроможності вищої освіти / Г. І. Калінічева // Гуманіт. вісн. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». — Київ: Гнозис, 2014. — Дод. 1 до Вип. 5, т. I темат. вип.: «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». — С. 201–210.
20. Калиничева Г. И. Деятельность предпринимательских университетов как фактор интеграции высшего образования, науки и трансфера технологий / Г. И. Калиничева // The priorities of the world science: experiments and scientific debate, 17–18 June 2015. North Charleston, SC, USA («Приоритеты мировой науки: эксперимент и научная дискуссия»: материалы VIII междунар. конф. 17-18 июня 2015 г., Северный Чарльстон, США). — North Charleston, SC, USA: CreateSpace, 2015. — Ч. 2 Общественные и гуманитар. науки. — С. 67-72.
21. Самсонова О. В. Упровадження інновацій в систему вищої освіти // О. Самсонова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ifnmu.edu.ua/images/stories/docs/statti_movoznavstvo/7.doc
22. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні — інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. — Київ: Грамота, 2005. — С. 325–360.
23. Вішке М. Освіта і громадянське суспільство за доби глобалізації / М. Вішке // Громадянське суспільство в Україні за доби глобалізації: ціннісно-нормативне та інституційне забезпечення його розбудови / Ін-т ліберал. суспільства. — Київ, 2007. — С. 279–289.
24. Українське студентство у пошуках ідентичності: монографія / за ред. В. Л. Арбеніної, Л. Г. Сокурянської. — Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. — 520 с.
25. Хрох М. От национальных движений к полностью сформировавшейся нации: процесс строительства наций в Европе / М. Хрох // Нации и национализм / Б. Андерсен, О. Бауэр, М. Хрох [и др.]. — М.: Праксис, 2002. — С. 118–149.

26. Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід / Ю. Шаповал, Л. Нагорна, О. Бойко [та ін.] / за заг. ред. Ю. Шаповала. — Київ : ІПіЕНД, 2013. — 600 с.
27. Безпекові виміри гуманітарної політики України : аналіт. доп. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.niss.gov.ua/public/File/...Prezent2-Dop_Gum-bezpr_Kr-st-NISS_12-06-2015.ppt

REFERENCES

1. Rozumnyi, M.M. (2016). *The challenges of national self-determination*. Kyiv: National Institute for Strategic Studies (in Ukr.).
2. Smith, A. D. (1994). *National identity*. Kyiv: Osnovy (in Ukr.).
3. Nagorna, L.P. (2005). National identity. In *The encyclopaedia of Ukrainian history* (Vol.3, p. 501-508). Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).
4. The identity of Ukrainian citizens in the new conditions: status, tendencies, regional peculiarities. (2016. June 7). In *The developing a common identity of Ukrainian citizens: opportunities and challenges*. Kiev: Tsentrazumkova (in Ukr.).
5. Pyrozhekov, S.I., Maiboroda, O.M., Shaigorodskyi, Yu. Zh. et al. (2016). *Civilizational Choice of Ukraine: paradigm of understanding and strategy of action*. Kyiv: I.F. Kuras Institute of political and ethnic studies (in Ukr.).
6. Voropaeva, T. (2007). Ukrainian language as the main framework for Ukrainian identity. In *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenko (Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv)*, 11, 13-17 (in Ukr.).
7. Vorona, V., & Shulga, M. (2012). *Ukrainian society 1992-2012: status and dynamic of changes: sociological monitoring*. Kyiv: NASU, Institute of sociology (in Ukr.).
8. Chepurko, G. (2015). Cultural mentality of civilization choice. In *The Ukrainian society: monitoring social changes* (Vol. 2, pp. 31-39). Kyiv: NASU, Institute of sociology (in Ukr.).
9. The Ukrainians are less afraid of unemployment and lack of money than of the disintegration of the country. (2014, October 11). *The Mirror of the Week (Dzercalo Tyzhnia)*. Retrieved from http://zn.ua/UKRAINE/ukraincy-vse-menshe-boyatsyabezraboticy-i-bezdenezhya-i-vse-bolshe-raspada-strany-155595_.html (in Ukr.).
10. Pelagesha, N. (2008). *Ukraine in the postmodern semantic wars : the transformation of Ukrainian national identity under globalization circumstances*. Kyiv: National Institute for Strategic Studies (in Ukr.).
11. Kozlovets, M.A. (2019). *The phenomena of national identity: the globalization challenges*. Zhytomyr: Publishing house of Zhytomyr Ivan Franko State University (in Ukr.).
12. Söderqvist, M. (2007). *Internationalization and its Management at Higher Education Institutions. Applying Conceptual, Content and Discourse Analysis*. Helsinki.
13. Klafki, W. (1996). *New researches on education theory and didactic. Modern general education and a critical-constructive didactic*. Weinheim : Beltz.
14. Agranovych, M.L., Galichin, V.A., Borevska, N.E., & Gorohovatska N.V. et al. (2010). *The internationalization of higher education (tendencies, strategies, scenarios of future)*. Moscow: Logos (in Rus.).
15. Yegorov, I. (2007). Schumpeterian Creative Destruction: the Case of Ukraine. In E.Carayannis, Ch.Ziemnowicz (Eds.), *Rediscovering Schumpeter* (pp.409-431). Palgrave-Macmillan.
16. Schumpeter, J.A. (2011). *The theory of economic development: an inquiry into profits, capital, credit, interest and the business cycle*. Kyiv: Kyiv-Mohyla academy (in Ukr.).

17. The State Statistic Committee of Ukraine (2009). *The external labor migration of Ukrainian people*. Kyiv: Ukrainian Center for Social Reforms (in Ukr.).
18. Etzkowitz, H. (2008). *The Triple Helix: University-Industry-Government Innovation in Action*. London : Routledge.
19. Kalinicheva, H.I. (2014). The innovation universities as a prerequisite for modernization and competitiveness of higher education. In *Humanitarian Bulletin of Pereyaslav-Khmelnytsky Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University* (addition to N 5, Vol 1, pp. 201-210). Kyiv: Gnozis (in Ukr.).
20. Kalinicheva, H.I. (2015). The entrepreneurial universities' activity as a factor of higher education and science integration and technology transfer. In *The priorities of the world science: experiments and scientific debate* (Part 2, pp.67-72). North Charleston, SC, USA : CreateSpace (in Ukr.).
21. Samsonova, O.V. *Integrating innovation into higher educational system*. Retrieved from www.ifnmu.edu.ua/images/stories/docs/statti_movoznavstvo/7.doc. (in Ukr.).
22. Kremen, B.G. (2005). *Education and science in Ukraine — innovative aspects. Strategy. Realization. Results*. Kyiv: Gramota (in Ukr.).
23. Vishke, M. (2007). Education and civil society under the age of globalization. In *Civil society in Ukraine under the age of globalization: valuable-normative and institutional ensuring of its building* (pp.279-289). Kyiv: Institute of liberal society (in Ukr.).
24. Arbenina, V.L., & Sokurianska L.G. (2012). *Ukrainian students in search of identity*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University (in Ukr.).
25. Hroch, M. (2002). From national movements to the fully-formed nation: the nation-building process in Europe. In B. Andersen., O.Bauer, M. Hroch et al (Eds.), *Nations and nationalism* (pp.118-149). Moscow: Pracsis (in Rus.).
26. Shapoval, Yu. (Ed.). (2013) *The culture of historical memory: the European and the Ukrainian experience*. Kyiv: I.F. Kuras Institute of political and ethnic studies (in Ukr.).
27. Analytical report . *Security dimensions of Ukraine's humanitarian policy*: Retrieved from [www.niss.gov.ua/public/File/...Prezent2- Dop_Gum-bezp_Kr-st-NISS_12-06-2015.ppt](http://www.niss.gov.ua/public/File/...Prezent2-Dop_Gum-bezp_Kr-st-NISS_12-06-2015.ppt) (in Ukr.).

УДК 327:620.9(073)(045)

Корольова А.С.*,
аспірант Дипломатичної академії України
при МЗС України,
Київ, Україна. alona.korolova1@gmail.com

ПРАКТИКА СПІВРОБІТНИЦТВА США І КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС (НІМЕЧЧИНИ, ПОЛЬЩИ, ЛИТВИ, ЕСТОНІЇ, ЛАТВІЇ) У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕНЕРГЕТИЧНИХ ІНТЕРЕСІВ

Анотація. Проаналізовано енергетичну політику США на європейському континенті в контексті співпраці Сполучених Штатів і найбільш проактивних країн ЄС (Німеччини, Польщі, Литви, Естонії та Латвії). Співробітництво США та вищезазначених країн в галузі енергетики характеризується інтенсивністю та обсягами

* Korolova A.S., Ph.D student, Diplomatic Academy of Ukraine under the MFA of Ukraine, Kyiv, Ukraine. alona.korolova1@gmail.com

PRACTICE OF COOPERATION BETWEEN THE U.S. AND THE EU MEMBER COUNTRIES (GERMANY, POLAND, LITHUANIA, ESTONIA, LATVIA) IN THE SPHERE OF ENERGY INTERESTS